

*Олена ПЕТРУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Міжнародний економіко - гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙ- СТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ІННОВА- ЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація

В статті розглядаються основні питання удосконалення професійної та педагогічної майстерності викладачів як невід'ємної складової інноваційного розвитку вищої педагогічної освіти.

Аннотация

В статье рассматриваются основные вопросы усовершенствования профессионального и педагогического мастерства преподавателей как неотъемлемой части инновационного развития высшего педагогического образования.

Annotation

This article deals with the main questions of the professional and pedagogical mastering as necessary part of the High Pedagogical Education's innovative development.

Професія викладача - одна з не багатьох, які можна назвати вічними. Ніхто і ніщо не може замінити його творчу особистість зі своїм неповторним учительським іміджем. Найсучасніша техніка, комп'ютери чи система "Інтернет" - лише добрі його помічники. З плином часу змінюється і статус викладача, його функціональні обов'язки та права і власне, навіть й образ. Незмінною ж залишається потреба у викладачу, бо без нього малоймовірним уявляється шлях до прогресу, нормального людського життя. Г.Ващенко писав: "Педагог майбутнього - це педагог - психолог. Школа майбутнього - це, в першу чергу, творча школа. Завдання її полягає в тому, щоб розвивати творчі сили молоді, виховувати з неї творців культурних цінностей, людей, котрі в творчій роботі для суспільства будуть знаходити і своє особисте щастя" [1, с. 97].

Як бачимо вимоги до викладача досить високі, що цілком зако-

номірно. З огляду на це кожен викладач має бути не тільки прекрасним фахівцем, а й володіти високим мистецтвом навчати й виховувати. Досягнення висот педагогічної майстерності потребує максимальних особистих зусиль, енергії, природних нахилів і здібностей, великої працездатності і чи не найголовніше -безмежного бажання стати педагогом - майстром. Особливо це відчутно в період переходу до нової моделі організації навчального процесу у вузі за умовами Болонського процесу.

Ми вважаємо, що особливості підготовки педагогів вищої школи до такої роботи ще не знайшли вичерпного висвітлення в науковій літературі, і, тому, обрані для вивчення як ще не вирішена теоретична та емпірична проблема. Таким чином, мета статті - розкрити особливості професійної та педагогічної майстерності викладачів вищої школи в умовах нової моделі навчання.

Першим ввів поняття "майстерність вихователя" і "педагогічна техніка" А.С.Макаренко у своїй статті "Деякі висновки з мого педагогічного досвіду": "Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом... але це спеціальність, якій треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта".

В.О.Сухомлинський продовжив розвиток теорії про педагогічну майстерність. У працях В.О.Сухомлинського "Сто порад вчителю", "Пависька середня школа", "Як виховати справжню людину", "Розмова з молодим директором школи" та багатьох інших велика увага приділяється творчості вчителя в становленні справжньої людини, громадянина, патріота Батьківщини. "Ми маємо справу з найскладнішим, неоцінним, найдорожчим, що в житті, - з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя" [4, с420].

В останнє десятиліття проблема педагогічної майстерності досліджувалась багатьма вченими. У роботах І.Беха, І.Зязюна, Л. Крамущенко досліджується проблема підготовки викладача творчого, що має яскраву індивідуальність, здатного до безперервного самовиховання і самоосвіти.

Майстерність викладача можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (характеризуємо пси-

хологічний механізм успішної діяльності). Коли ж ми прагнемо усвідомити витоки розвитку майстерності, зрозуміти шляхи професійного самовдосконалення доцільно сформулювати визначення цієї педагогічної категорії. За висловлюванням І.А.Зязюна "педагогічна майстерність - це комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі". До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка [3, с.30].

Стане викладач майстром чи ні, залежить не лише від системи навчання, а насамперед від зусиль тих, хто вчиться. Потрібно усвідомити орієнтири самовдосконалення та шляхи його здійснення. Самовиховання - це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети.

Для педагога робота над собою - необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму. Це цілеспрямований процес, він є продовженням професійного виховання, коли майбутній учитель з об'єкта виховного впливу ("Я - студент, хай мене вчать") перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності ("Я майбутній спеціаліст, готую себе до цього"¹): самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою.

Педагог обов'язково повинен багато працювати для вдосконалення себе як викладача. Щоб досягти довершеності, йому потрібно повсякчас не лише вивчати свій предмет, його історію, філософію, а й вдосконалити техніку свого викладання. У цьому відношенні діяльність викладача дуже близька до діяльності актора.

Лекція викладача схожа на дію, і лектор повинен користуватись всіма засобами, доки він не відчує, що в думки слухачів проникла та ідея, яку він хотів до них донести. Викладачеві необхідно вміти говорити логічно і послідовно, використовуючи логічні і психологічні паузи.

Важливим професійним інструментом педагогічної діяльності є спілкування. Педагогічне спілкування - це професійне спілкування викладачів і студентів під час занять або поза ними, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату, яке має такі функції; пізнання особистості і обмін інформацією, організація діяльності,

обмін ролями, співпереживання, самоствердження.

На етапі управління спілкування необхідно вміти підтримувати ініціативу студентів, організувати діалогічне спілкування.

Природно, що викладач у навчальній діяльності і поза нею повинен бути ініціатором в управлінні спілкуванням. Для цього необхідно звернути увагу на демонстрацію власної прихильності до аудиторії, показ яскравих цілей діяльності, передачу студентам розуміння викладачем їхнього внутрішнього стану під час навчання, організацію контакту з усією аудиторією.

Усе це допомагає переборювати перешкоди, що заважають ефективному навчанню і виникає на початку викладацької діяльності. Передусім це деякий страх перед аудиторією. Він знімається психологічним настроюванням, переключенням уваги на інтерес до майбутньої роботи, пошуком емоційного "ядра" спілкування. Викладачеві необхідно розвивати в собі оптимістичні прогнозування своєї діяльності.

Фактор уміння спілкуватись дуже аргументовано викладений у книзі Д.Карнегі "Як завойовувати друзів і впливати на людей". Молодим викладачам буде дуже корисно познайомитись з ним.

Педагог повинен володіти арсеналом засобів за допомогою яких він передає свій досвід, свої уявлення. Ці засоби завжди індивідуальні неповторні. Окрім слів, голосу, інтонації в арсеналі педагога є ще жести, рухи, ритм. Але, насамперед, очі!

Вчені вже давно встановили, що ефективне спілкування викладача із студентами перебуває на рівні його сугестивної дії, оскільки заняття або лекції - творчість педагога.

Слід згадати про творче самопочуття викладача. За Станіславським, це така душевна і тілесна почуття актора на сцені, яка благотворно сприяє творчому процесу. Творче самопочуття викладача ніколи не залишається безслідним. Воно проникає, впливає на почуття і свідомість студентів, переборює психологічні бар'єри, народжує творче сприйняття матеріалу і залишається не лише надовго в пам'яті, а й стає якоюсь мірою їхньою життєвою позицією.

Майстерність - вияв найвищої форми активності особистості викладача у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і вихо-

вання. За умовами Болонського процесу, реалізувати таку взаємодію викладачів і студентів має кредитно - модульна система. Вона передбачає модульну перевірку знань на початку, в середині і в кінці навчального курсу (модульні заліки). А також самопідготовку і активну участь у пропонованих протягом курсу видах роботи - семінарах, колоквіумах, індивідуальних заняттях. При цьому кінцевий залік з курсу, як правило, є лише частиною оцінки роботи студента. Більшою мірою оцінюється активність студента і його робота протягом усього часу вивчення предмету. В свою чергу це вимагає від викладача навчити студента навичкам самостійної роботи, навчитися планувати свій робочий час і не боятися проявляти ініціативу.

Таким чином, класична вітчизняна парадигма навчального процесу "суб'єкт - об'єкт" (де суб'єктом виступав викладач, а об'єктом отримання знання - студент) має трансформуватися в західну парадигму: "суб'єкт -суб'єкт".

Викладач удаюмоу разі виступає своєрідними модератором, який формує "правила гри". Його мета - викликати у студентів інтерес і творче ставлення до навчання. Заохочувати до вивчення першоджерел та перевіряти їхнє засвоєння. У результаті плідної роботи, студент може розраховувати на отримання "кредиту", який свідчить про засвоєні знання і вміння.

Щоб правильно здійснювати навчально - виховний процес за кредитно -модульною системою навчання кожному викладачу важливо усвідомити складові якості спеціалістів, а саме:

1. Знання, які визначаються освітньо-кваліфікаційними характеристиками та освітньо-професійними програмами підготовки фахівців та являють сукупність відомостей з будь-якої галузі господарства, набуті в процесі навчання.

2. Професійна компетентність, яка являє собою наявність достатніх знань (добру обізнаність) з конкретних проблем конкретного виробництва.

3. Уміння, які представляють здобуті на основі досвіду, практичної діяльності здібності належно виконувати типові задачі діяльності, передбачені галузевими стандартами.

4. Освітня компетентність - уміння здобувати знання самостійним навчанням поза навчальним закладом.

5. Автономність, яка передбачає здібності та навички до самостійного, незалежного вирішення питань відповідного рівня компетентності та відповідальності.

6. Соціальна адаптивність, що визначається здібністю узгодження індивідуального поведіння з соціальними нормами трудового колективу.

7. Професійна адаптивність, яка характеризується зберіганням працездатності фахівця при впровадженні нових технологій, обладнання.

Таким чином, у формуванні професійної майстерності необхідний тісний зв'язок теорії, методики і педагогічної техніки.

У справі оволодіння педагогічної майстерності, на нашу думку, важливі наступні положення:

- не можна вдосконалити свою педагогічну майстерність, не займаючись постійно вивченням власної методики, і навпаки, не можна вивчати методику, не ставити шляхи її вдосконалення;

- не можна вдосконалити свою майстерність, не використовуючи досвід своїх колег;

- вивчення своєї методики і методики колег можливо лише при практичній діяльності;

- по-справжньому можна вивчити методику свого колеги, лише допомагаючи йому;

- вдосконалення і самовдосконалення викладача не має меж.

Тому, що тільки творча особистість викладача може реалізувати основне призначення навчально - виховного процесу вищої школи, яке прийняте в Законі України "Про вищу освіту" - "формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, яка здатна постійно оновлювати свої професійні знання та швидко адаптуватись до змін і розвитку відносин у сфері професійної діяльності в умовах ринкової економіки" [2, с. 161].

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів і вчителів, молоді і батьків.-Полтава, 1994.

2. Закон України "Про вищу освіту". Науково -практичний коментар/За ред. Кременя В.Г - К- 2002.- 322 с.

3. Педагогічна майстерність: Підручник/І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф. Кривонос; за ред. І.А.Зязюна. -К, 1997.-349 с.

4. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Бесіда МІ Вибр. твори: В 5 т - К, 1976. - Т. 4 ; Основні проблеми творчої праці вчителя. -Т. 1. - С. 414-446.